

13805a

ΠΕΡΙ
ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ

Ι. Σ. ΜΙΛΛ,

ΜΕΤΑ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ,

ΥΠΟ

Γ. Α. ΝΑΥΤΗ,

πρώην Βουλευτοῦ, Δικηγόρου.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΡΜΟΥ.

(Κατὰ τὴν ὁδὸν Περικλέους, ἐν τῇ οἰκίᾳ Ν. Μυκονίου)

1864.

1911

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΚΑΤΑ ΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΥΠΟΝ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

1911

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

*βιβλιοθήκη
Δημ. Βιβλιοθήκη*

Αρχή επί πόσον εκλεκτά τὰ εἶδη τῶν πολιτειῶν.

*

Ἀπασαι αἱ περὶ τῶν εἰδῶν τῶν πολιτειῶν (α) θεω-
ρίαι κατατάσσονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς δύο
γενικὰ ἀντίθετα συστήματα.

Τὸ ἐν τῶν συστημάτων θεωρεῖ τὸ κυβερνᾶν ὡς τέ-

* Τῶν σημειώσεων, αἱ μὴ ἔχουσαι ὑπογεγραμμένον οὐδὲν
γράμμα εἶναι τοῦ συγγραφέως Μίλλ, αἱ δὲ ἔχουσαι τὸ Ν. εἶ-
ναι τοῦ μεταφραστοῦ.

(α) Ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ ὀρίσωμεν ἅπαξ καὶ ἐξ ἀρχῆς
τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων, πολιτείας, πολιτεύματος, συντάγ-
ματος, κράτους, ἐπικρατείας, κοινοῦ, δημοσίου, κυβερνήσεως,
διοικήσεως, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν περὶ τούτων
ιδεῶν.

Καθὼς δ' Ἀριστοτέλης ὀρίζει τὰς λέξεις πολιτείαν καὶ πο-
λίτευμα, ἐν τοῖς πολιτικοῖς, λέγων· « ἔστι δὲ πολιτεία πό-
λεως τάξις τῶν τ' ἄλλων ἀρχῶν καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάν-
των· κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῶν πόλεων·
πολίτευμα δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία ». Καὶ ἄλλαχοῦ· « πολίτευμα
δ' ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων ». Καὶ ἄλλαχοῦ· « Ἡ δὲ πο-
λιτεία τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἔστι τάξις τις », καὶ κα-
θὼς ἡ πρακτικὴ παρ' ἡμῖν νομοθεσία ὤρισε τὰς λέξεις ταύ-
τας ὀνομάσασα ποτὲ, προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλά-
δος, τὸ σύνολον τῶν θεμελίων νόμων τῶν ὀριζόντων τὰ εἶδη

1*

χνην ἔντελῶς πρακτικὴν ζητοῦσαν, μόνον καὶ μόνον, πῶς καὶ πρὸς τί πρέπει νὰ ἀσχολῆται, τὸν δὲ σχημα-

καὶ τὴν ἰσχύιν τῶν ὑπερτάτων ἐξουσιῶν καὶ τὰ πᾶν πολι-
τῶν κοινὰ δίκαια· διὰ δὲ τῶν ἀρθρῶν 15—21 τοῦ συντάγ-
ματος τῆς γ' Σεπτεμβρίου ὀνομάσασα σύνταξιν τῆς πολι-
τείας, τὸν προσδιορισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν ὑπερτάτων
ἐξουσιῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς πολιτείαν καὶ πολίτευμα λέγοντες
ἐννοοῦμεν τὸ σύστημα, ἢ τὴν κατασκευὴν τῆς ἀνωτάτης
καὶ τῶν κυριωτέρων ἐξουσιῶν, καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῶν
κοινῶν δικαίων τῶν πολιτῶν. Ὅτι, δηλαδὴ, οἱ Γάλλοι καὶ
οἱ Ἄγγλοι λέγουσι σχῆμα τῆς κυβερνήσεως, *forme du gou-
vernement, form of government*, τοῦτο ἡμεῖς λέγομεν
πολιτείαν καὶ πολίτευμα· ὡς, μοναρχικὴ, δεσποτικὴ, ἀντιπρο-
σωπικὴ πολιτεία κλ.

Σύνταγμα δὲ λέγομεν κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν εἰσαχθεῖσαν
εἰδικὴν καὶ γενικῶς νοουμένην σημασίαν τῆς λέξεως ταύτης,
τὸ σύνολον τῶν νόμων δι' ὧν ὀρίζονται τὰ τῆς ἀντιπροσω-
πικῆς πολιτείας. Τοῦθ' ὅπερ οἱ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι ὀνομά-
ζουσι *charte, charter, constitution*. Ὅθεν λέγομεν καὶ
συνταγματικοὶ νόμοι, καὶ συνταγματικὰ δικαιώματα, συν-
ταγματικὴ πολιτεία κλ.

Ἀλλὰ πολιτείαν λέγομεν καὶ τὸ σύνολον χώρας τινὸς καὶ
τῶν κατοίκων, θεωρούμενον ὡς ἓν πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν ἄτο-
μον καὶ σῶμα, ὅπερ κατὰ τοὺς Γάλλους καὶ Ἄγγλους λέγε-
ται, *état, state*. Τοῦτο ἔλεγον οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι *republicam*
λατινιστὶ, καὶ πολιτείαν ἑλληνιστὶ, ὡς φαίνεται εἰς
πλείστας Νεαρὰς, καὶ *constitutiones*. «Καὶ τοὺς πάλαι Ῥω-
μαίους πεπιστεύκαμεν οὐκ ἂν ποτε δυναθῆναι τσαούτην πο-
λιτείαν ἐκ μικρῶν καὶ ἐλαχίστων ἀρχῶν συστήσασθαι κλ.»
λέγει ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Νεαρ. κδ'. Πολλάκις δὲ παρ' ἡμῖν
γίνεται ἐπὶ τῷ αὐτῷ σημασίᾳ ἢ χρῆσις τῶν λέξεων κράτους

τισμὸν τῆς πολιτείας θεωρεῖ ὡς ἐν τῶν καταλλήλων ποιητικῶν ὀργάνων τῶν τελικῶν σκοπῶν τῆς κυβερνή-

καὶ ἐπικρατείας, ὡς ἰόνιον κράτος, ἠνωμένα κράτη κλ. Ἄλλ' ὀρθότερα γίνεται ἡ χρῆσις τῆς λέξεως κράτους ὅταν θέλωμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εἰδικὴν καὶ σχετικὴν ἰσχὺν, τὸν βαθμὸν καὶ τὴν θέσιν ἔθνους τινὸς πρὸς ἄλλα ἔθνη· ὡς, ναυτικὰ κράτη, ἠπειρωτικὰ κράτη· μεγάλα, δευτερεύοντα, ἢ μικρὰ κράτη· διαμαχόμενα, ἢ ἐν πολέμῳ, ἢ ἐν εἰρήνῃ κράτη, καὶ τὰ παρόμοια. Ἐγένετο δὲ προχείρως πῶς ἡ χρῆσις καὶ τῆς λέξεως δυνάμεως ἐπὶ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ· οἶον, αἱ εὐεργέτιδες δυνάμεις, ἢ προστατίτις δύναμις, κλ. Διὰ τῆς λέξεως κράτους ἐκφράζομεν καὶ τὴν ιδέαν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ποιοῦ αὐτῆς· ὡς, δεσποτικὰ καὶ ἐλεύθερα κράτη· καὶ πᾶσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ γενικὴν καὶ ἀνωτάτην δύναμιν· ὡς, τὸ κράτος τῆς βασιλείας, τὸ κράτος τῶν ἱερέων, ὅθεν καὶ τὰ σύνθετα ἱεροκρατία, στρατοκρατία, ἀριστοκρατία κλ.

Ἐπικράτειαν δὲ λέγομεν τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ κράτους ἢ τῆς ἐξουσίας ἔθνους τινὸς ἢ κυβερνήσεως ἐπὶ τινος χώρας, ἢ λαοῦ, κλ. ὡς οἱ ἡμέτεροι ἀρχαῖοι ἔλεγον, ἢ τῶν Ἀθηναίων τῆς θαλάσσης ἐπικράτεια· καὶ ὡς σήμερον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν· ἢ ἐν Ἰνδικῇ ἐπικράτεια τῶν Ἀγγλων· ἢ ἐν Ἀφρικῇ τῶν Γάλλων κλ. Τοῦθ' ὅπερ οἱ Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι λέγουσι, domination, dominion. Πολλάκις δὲ λέγομεν ἐπικράτειαν καὶ κράτος, τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν τόπων· ὡς, τὸ Ῥωσικὸν κράτος ἢ ἡ Ῥωσικὴ ἐπικράτεια κλ. Κοινὸν δὲ λέγομεν, ὡς οἱ ἡμέτεροι ἀρχαῖοι, τὸ ὅλον ἢ τὸ ὡς ἔγγιστα ὅλον τοῦ ἔθνους (ἢ ἐπαρχίας ἢ πόλεως) ἢ τῶν πολιτῶν καὶ κατοίκων, καὶ πᾶν τὸ ἀφορῶν τὸ ὅλον τῆς κοινωρίας· ὡς, τὸ κοινὸν θέλει, τὰ κοινὰ φρονήματα καὶ συμφέροντα, ἢ κοινὴ γνώμη κλ. Κοινὰ δίκαια δὲ λέγομεν τὰ εἰς ἕκαστον πολίτην ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπονεμόμενα πρὸς συμμετοχὴν

σεως. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, τὰ εἶδη τῶν πολιτειῶν κατασκευάζονται κατὰ τὴν ἐλευθέραν βούλησιν, κρίσιν,

αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς πολιτείας πράγματα· *jura publica, droits publics*, ἅπερ τινὲς προχείρως ὠνόμασαν δημόσια δίκαια.

Θεωροῦντες δὲ τὴν πολιτείαν, κατ' οἰκονομικὴν ἔποψιν, εἰς τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις καὶ εἰς τὰς διαφόρους συμφωνίας τὰς ὁποίας ἐνεργεῖ καὶ ἐπιχειρεῖ, ὀνομάζομεν αὐτὴν δημόσιον ὡς, τὰ χρέη τοῦ δημοσίου· οἱ ὀφειλέται τοῦ δημοσίου τὸ ἐνάγον καὶ ἐναγόμενον δημόσιον κλ.

Κυβέρνησιν δὲ ἐννοοῦμεν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, ἣτις ἐπιμελεῖται, ἐνεργεῖ, διευθύνει, ἐφορᾷ, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἅπαντα τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας καὶ τῶν μελῶν αὐτῆς, καὶ αὐτῆς τῆς πολιτείας, κατὰ τε τοὺς νόμους, καὶ κατὰ τὴν ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν κοινῶν ἀναγκῶν ὑπαγορευομένην σύνεσιν. Κυβέρνησις εἶναι τὸ ἐνεργητικὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ κορυφαία δύναμις τῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ Πολύβιος (ἐν Γ') λέγει· «Οὔτε γὰρ πᾶσαν δῆπου μοναρχίαν εὐθέως βασιλείαν ῥητέον, ἀλλὰ μόνην τὴν ἐξ ἐκόντων συγχωρουμένην καὶ τὴν γνώμη τὸ πλεῖον ἢ φόβῳ καὶ βίᾳ κυβερνωμένην.» Εἰς τὰς συνταγματικὰς πολιτείας ἡ κυβέρνησις εἶναι ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ ὑπουργείῳ. Οὕτως ἐννοεῖ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἡ ἡμετέρα πολιτικὴ νομοθεσία, ὡς φαίνεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ ψηφίσματα τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων· Ἐχει δέ τι δυσνόητον ἢ ἐν τῷ Ζ' ψηφίσματι τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς γ' Σεπτεμβρίου φράσις· «Ἡ κυβέρνησις ὀφείλει, τῇ εὐθύνῃ τοῦ ὑπουργικῆς συμβουλίου.»

Ἡ κυβέρνησις κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς διαιρεῖται εἰς τμήματα εἰδικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀρχῶν πάσης κυβερνητικῆς ὑπηρεσίας ὀνομάζεται διαίκησις. Οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· (Πολ. Ζ') «τῶν ἀρχείων ὅσα περὶ τὰ συμβόλαια ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν»

καὶ ἐκλογὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατ' ἀρέσκειαν αὐτῶν γίνονται οὕτως ἢ ἄλλως. Ὡστε πρὸς καθίδρυσιν εἶδους τινὸς πολιτείας, ἀρκεῖ νὰ προσδιορισθῶσι πρῶτον, ὅποια τὰ ἴδια τῆς κυβερνήσεως ἔργα, καὶ ὅποιον εἶδος πολιτείας δύναται ἐντελέστερον νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτὰ, καὶ ἔπειτα νὰ καταπεισθῇ διὰ καταλλήλων τρόπων ὁ λαὸς περὶ τούτων, ὥστε νὰ ζητήσῃ δι' ἑαυτὸν τὸ προτεινόμενον ὡς ἄριστον εἶδος πολιτείας. Κατὰ τὸ σύστημα

περὶ τε γραφᾶς δικῶν καὶ τὰς κλήσεις καὶ τὴν ἄλλην τὴν τοιαύτην διοίκησιν. » Κατὰ γενικὴν ὅμως διαίρεσιν, εἰσαχθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου, ἡ διοίκησις διαιρεῖται εἰς δύο γενικοὺς κλάδους· εἰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν, περιλαμβάνουσαν καὶ τὴν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, εἰς ἣν περιλαμβάνεται πᾶσα ἡ μὴ στρατιωτικὴ. Καὶ ἅπασαι αἱ ἀρχαὶ διαιροῦνται ἐν γένει, εἰς πολιτικὰς, καὶ στρατιωτικὰς ἀρχάς. Ἡ κυβερνήσις διευθύνει καὶ ἐφορᾷ τὰς διοικήσεις· *administrations*. Ἡ κατὰ τοιαύτην διάκρισιν χρῆσις τῶν λέξεων τούτων φαίνεται καὶ εἰς τὰς *Neapras* καὶ *Constitutiones*, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν πλεῖστα τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ὀνοματολογίας λέξεις. Εἰς τὴν *XVII Constit.* ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστ. λέγει· *gubernare administrationes*, ὅπερ ἐν τῇ *IZ* *Neap.* λέγει ἐλληνιστὶ «διακυβερνᾶν τὰς ἀρχάς.»

Πρὸς διαστολὴν τῆς ἀνεξαρτήτου ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐνεργείας τῶν δικαστηρίων λέγεται αὕτη παρ' ἡμῶν διαχείρισις καὶ οὐχὶ διοίκησις τῆς δικαιοσύνης. Ἡ τῶν εἰσαγγελέων ὅμως ὑπηρεσία εἶναι κυρίως διοικητικὴ, καθότι δι' αὐτῶν ἐνεργεῖται ἡ δικαστικὴ ἀστυνομία, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τῆς ἐν τῇ κοινῶν δικαιοσύνης ἐπιμέλεια τῆς κυβερνήσεως.

Λέγομεν δὲ διαχείρισιν, καὶ τὴν διοίκησιν τῆς δημοσίου περιουσίας καὶ τῶν δημοσίων χρημάτων. N.

τοῦτο, τὸ πολιτικὸν σύνταγμα θεωρεῖται ὡς μηχανή.

Τὸ ἕτερον τῶν συστημάτων, πόρρω ἀπέχον τῆς δοξασίας ταύτης, θεωρεῖ πᾶσαν πολιτείαν ὡς αὐτοφυῆς προϊόν, τὴν δὲ κυβερνητικὴν ἐπιστήμην ὡς μέρος μᾶλλον τῆς φυσικῆς ἱστορίας.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν σύστημα τῆς φυσικῆς πολιτικῆς (α), τὰ εἶδη τῶν πολιτειῶν δὲν γίνονται κατὰ σκέψιν καὶ ἐκλογὴν, ἀλλὰ φύονται ὡς φυσικὰ προϊόντα τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, τῶν ἔξεων, τῶν ἀναγκῶν, τῶν πόθων καὶ τοῦ βίου ἐν γένει ἐκάστου λαοῦ. Ἡ θέλησις τοῦ κοινοῦ δὲν συμπράττει εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς πολιτείας εἰμὴ διὰ τινων ἐκ περιστατικῶν ἀναγκῶν προκαλουμένων συνεννοήσεων καὶ συνεντεύξεων, καὶ διὰ τινων κατεπειγόντων συμβιβασμῶν, οἵτινες ἂν συμφωνῶσι μετὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ μετὰ τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἔθνους, ἀλληλοδιαδόχως πολλαπλασιαζόμενοι, συνιστῶσι τελευταῖον τὴν δι' αὐτὸ τὸ ἔθνος προσφορωτέραν πολιτείαν. Ματαίᾳ ὅμως ἀποβαίνει πᾶσα προσπάθεια πρὸς εἰσαγωγὴν καὶ σύστασιν τῆς οὔτω σχηματισθείσης πολι-

(α) Ἐξ ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν αἱρέσεων, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν καταλλήλως, τοῦτο μὲν τὸ σύστημα, ἐφεκτικὴν πολιτικὴν, τὸ δὲ προεκτεθὲν, δογματικὴν πολιτικὴν. Οἱ ἐφεκτικοὶ ἐπρέσβευον. «Τὸ γοῦν αὐτὸ παρ' οἷς μὲν δίκαιον παρ' οἷς δὲ ἄδικον, καὶ ἄλλοις μὲν ἀγαθὸν ἄλλοις δὲ κακὸν» καί· «Τὰ πρῶτα τῶν πραγμάτων αὐτόθεν δεῖ λαμβάνειν ὡς πιστὰ, καὶ μὴ αἰτεῖσθαι.» Ὁ δὲ δογματικὸς Ἀριστοτέλης ἐπρέσβευεν ὅτι· «Τὸ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ πραίρεσεως». N.

τείας εἰς ἄλλο ἔθνος, παρ' ᾧ ἡ φύσις καὶ αἱ περιστάσεις δὲν ἐγέννησαν αὐτήν (α).

Ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα καταφκίνονται παράλογα, ἂν ἕκαστον αὐτῶν ἐκληφθῆ ὡς μόνον ἀληθές καὶ βάσιμον. Οὐδεὶς δύναται νὰ παραδεχθῆ ὅτι πᾶς λαὸς ἔχει τὴν πρὸς πᾶν εἶδος πολιτεύματος ἰκανότητα, διότι καὶ ὁ ἀπλούστερος ἄνθρωπος δὲν ἐκλέγει καὶ δὲν ἀγοράζει ἐργαλεῖον τι διότι εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κάλλιστον καὶ ἐξαίρετον, ἀλλ' ἐρευνᾷ ἂν εἶναι χρή-

(α) Ὁ Πολύβιος, ἄριστος ἐρευνητὴς τῶν πραγμάτων τῶν λαῶν, καὶ ἄριστος κριτικὸς ἱστοριογράφος, παρατηρῶν ὅτι σφάλλουσι κατὰ πολλὰ οἱ διδασκαλικῶς, ὡς λέγει, τὰ περὶ πολιτειῶν παραδίδοντες, πρεσβεύει μᾶλλον τὸ σύστημα τοῦτο, καὶ ἰδοῦ πῶς κατατάττει τὴν φυσικὴν γένεσιν καὶ μεταβολὴν τῶν πολιτειῶν. «Πρώτη μὲν οὖν ἀκατασκευῶς καὶ φυσικῶς συνίσταται μοναρχία, ταύτη δ' ἔπεται καὶ ἐκ ταύτης γεννᾶται μετὰ κατασκευῆς καὶ διορθώσεως βασιλεία· μεταβαλλούσης δὲ ταύτης εἰς τὴν συμφυσὴ κακίαν, λέγω δ' εἰς τυραννίδα, αὐθις ἐκ τῆς τούτων καταλύσεως ἀριστοκρατία φύεται, καὶ μὴν ταύτης εἰς ὀλιγαρχίαν ἐκτραπέισης κατὰ φύσιν, τοῦ δὲ πλήθους ὀργῆ μετελθόντος τὰς τῶν προεστώτων ἀδικίας, γεννᾶται δῆμος. Ἐκ δὲ τῆς τούτου πάλιν ὑβρεως καὶ παρανομίας ἀποπληροῦται σὺν χρόνοις ὀχλοκρατία. . . . . ἕως ἂν ἀποτεθριωμένον πάλιν (τὸ πλήθος) εὖρη δεσπότην καὶ μόνον ἀρχον.

» Αὕτη πολιτειῶν ἀνακύκλωσις, αὕτη φύσεως οἰκονομία, καθ' ἣν μεταβάλλει καὶ μεθίσταται καὶ πάλιν εἰς αὐτὰ καταντᾷ τὰ κατὰ τὰς πολιτείας.»

Ἄλλ' ἡ πρόοδος τῶν φάτων, τῆς ἠθικῆς, καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, δὲν ἐπιτρέπει τὴν σήμερον τοιαύτην ἀνακύκλωσιν τῶν πολιτειῶν εἰς εὐνομούμενα καὶ πολιτισμένα ἔθνη. N.

σιμον πρὸς τὸν σκοπὸν, καὶ μάλιστα, ἂν οἱ μέλλοντες νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὸ ἔχωσι τὴν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίαν γνῶσιν καὶ ἱκανότητα. Ἄλλα καὶ οὐδεὶς δύναται λογικῶς νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι στερεῖται ὁ ἄνθρωπος πάσης ἐλευθερίας πρὸς ἐκλογὴν τῆς κυβερνήσεώς του. Παραβλέποντες λοιπὸν τοιαύτας ὑπερβολὰς, τὰς ὁποίας οὐδείς ἀπολύτως ὑποστηρίζει, παρατηροῦμεν ὅτι ἕκαστον τῶν εἰρημένων πολιτικῶν συστημάτων περιέχει πλείστας ἀληθείας, καὶ ὅτι ἀμφοτέρα κατὰ διαφέροντας συλλογισμοὺς συμβιβάζονται κατὰ τὰς πρώτας αὐτῶν ἀρχάς. Ἄς ἀναδράμωμεν λοιπὸν μέχρι τῶν ἀρχῶν τούτων, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν τὴν ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων συστημάτων περιεχομένην καὶ χρησίμῳ ἀλήθειαν.

Πρὸ πάντων δὲ ἅς παρατηρήσωμεν ὅτι τὰ πολιτεύματα εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων, παραγόμενα ἐκ τῆς θελήσεως αὐτῶν καὶ δι' αὐτῆς διατηρούμενα, καὶ δὲν ἐφάνησαν αἴφνης ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ῥόδα ἀνεωγότα κατὰ τινα ἑαρινὴν πρωΐαν, οὔτε ἠϋξήθησαν ὡς δένδρα, κοιμωμένων, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἀνθρώπων.

Καθὼς ὅλα τὰ πράγματα τὰ διὰ τῆς θελήσεως καὶ ἐπιτηδειότητος τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενα, οὕτω τὰ διάφορα πολιτεύματα, κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς γεννήσεως αὐτῶν, κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔγιναν καλῶς ἢ κακῶς, ἀναλόγως τῆς καταβληθείσης εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῶν ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος καὶ ὀρθῆς κρίσεως. Πρὸς δὲ τούτοις πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν τις λαὸς ἢ ἑκουσίως παρέλιπεν, ἢ ἐξωτερικῶς δυναστευόμενος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπολαύσῃ ἐν σύνταγμα, ἐνεργῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς

πείρας, καθ' ἣν ὄφειλε νὰ φέρῃ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ, ἅμα ἐμπείρως ἐγνώριζεν αὐτὰ, ἢ ἅμα ἔβλεπεν ὅτι οἱ πάσχοντες ἐκ τῶν κακῶν τούτων ἐφέροντο εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντιστάσεως κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ τοιοῦτος λαὸς, βλάπτεται μὲν τὰ μέγιστα ἐκ τῆς καθυστερήσεως τῆς πολιτικῆς προόδου αὐτοῦ, δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀνεπίδεκτος τοῦ παρ' ἄλλοις λαοῖς εὐρεθέντος καλοῦ πολιτεύματος.

Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ πᾶν πολίτευμα ἐκτελεῖται ὑφ' ὅλων καὶ ὑπὸ τῶν κοινοτέρων ἀνθρώπων, δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν καθίδρυσιν εἶδους τινὸς πολιτεύματος ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ κοινὴ γνώμη καὶ θέλησις, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐνεργητικὴ σύμπραξις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Διὸ πᾶν πολίτευμα πρέπει νὰ ᾔναι κατάλληλον καὶ νὰ ἀρμόζῃ εἰς τὰς παρούσας καὶ ὑπαρχούσας ἰκανότητας καὶ ποιότητας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης πορίζομεθα τοὺς ἐξῆς τρεῖς ὅρους.

Α'. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ θέλῃ τὸ πολίτευμα, ἢ νὰ μὴ φέρῃ τοῦλάχιστον ἀνυπέβλητον ἐναντίωσιν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν του.

Β'. Πρέπει νὰ ᾔναι ἰκανὸς, καὶ ἐκὼν νὰ πράττῃ πᾶν τὸ πρὸς διατήρησιν τοῦ πολιτεύματος ἀναγκαῖον.

Γ'. Νὰ ᾔναι ἰκανὸς καὶ πρόθυμος εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἀπαιτουμένων πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτοῦ.

Ἐν ἐλλείψει ἑνὸς τῶν ὄρων τούτων, οὐδὲν εἶδος πολιτείας, καὶ τοι πλείστας παρέχον ἐλπίδας ὠφελείας, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ.

Τὸ πρὸς ὑπαρξίν τοῦ πρώτου ὅρου πρόσκομμα τῆς

ἀπεχθείας λαῶν τινων πρὸς τινὰ εἶδη πολιτειῶν, μικρᾶς δεῖται διὰ παραδειγμάτων διευκρινήσεως, διότι δὲν παρημελήθη πῶποτε κατὰ θεωρίαν ἢ παρατήρησις αὐτοῦ (α). εἶναι δὲ πρᾶγμα συνεχῶς φαινόμενον. Οἱ Ἴνδοι τῆς ἀρκτικής Ἀμερικῆς οὐδέποτε ἐδέχοντο τὴν πρέπουσαν εἰς πολιτισμένους λαοὺς πολιτείαν, ἂν δὲν κατηναγκάζοντο δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως πρὸς τοῦτο. Οἱ δὲ βάρβαροι λαοὶ οἵτινες κατέλαβον τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, μόλις μετὰ παρέλευσιν αἰώνων, καὶ μετὰ γενικὴν τινὰ τῶν περιστάσεων καὶ πραγμάτων μεταβολὴν, συνεθίσθησαν εἰς εὐτακτὸν ὑπακοὴν πρὸς τοὺς στρατιωτικὸς ἀρχηγούς αὐτῶν, καὶ ἐν καιρῷ τῆς παύσεως τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ὑπάρχουσι ἔθνη μὴ δεχόμενα ἐκουσίως ἄλλην κυβέρνησιν παρὰ τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦσι πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων αἰ κατὰ προνόμιον ἡγεμονικαὶ παρ' αὐτοῖς οἰκογένεια. Ἄλλα ἔθνη δὲν δέχονται ἄνευ ἐξωτερικῆς βίας τὴν μοναρχίαν· καὶ ἄλλα ἀποστρέφονται τὴν δημοκρατίαν. Τοιαῦται δὲ διαθέσεις, ἔχουσι πολ-

(α) Καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον στοιχεῖον, τὸ τηρεῖν, ὅπως χρεῖττον ἔσται τὸ βουλούμενον τὴν πολιτείαν πληθος τοῦ μὴ βουλουμένου. Ἀριστ. Πολιτ. Ὁ δὲ Μοντεσκιὸς λέγει «le gouvernement est comme toutes les choses de ce monde ; pour le conserver il faut l'aimer. (liv. iv esp. des lois)· ἤτοι, ἡ κυβέρνησις δὲν διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα πράγματα τοῦ κόσμου τούτου· ὅπως διατηρῆται, πρέπει νὰ ἀγαπᾶται. Ὁ Μακιαβέλλης ὅμως συνεβούλευεν ὅτι, il principe deve essere più temuto che amato, ὁ ἡγεμὼν ἔστω μᾶλλον φοβερὸς ἢ ἀγαπητός. N.

λάκις τοσαύτην ἔντασιν, ὥστε δὲν ὑπερνικῶνται εὐκόλως καὶ ταχέως.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου ὅρου παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ μὴ ἀπεχθανόμενος, ἢ ποθῶν μάλιστα ὁ λαὸς ἐν εἶδος πολιτεύματος, ἐνδέχεται νὰ στερῆται τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὅσων ἢ ὑπαρξίς, ἢ διατήρησις καὶ ἢ εὐδοκίμησις τοῦ εἶδους τούτου τοῦ πολιτεύματος ἀπαιτεῖ. Ὡς, ὅταν ποθῶν τὴν ἐλευθέραν κυβέρνησιν πάσχει ὁμοως τοιαύτην ἀναλγησίαν, ἀμεριμνίαν, ῥαθυμίαν, καὶ ἔλλειψιν κοινοῦ πνεύματος, ὥστε καθίσταται ἀνίκανος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δεόντων εἰς τὴν διατήρησιν ἐλευθέρας κυβερνήσεως· ἢ ὅταν βλέπων αὐτὴν πολεμουμένην ἀποποιῆται νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τῶν ὄπλων· ἢ ὅταν εὐκόλως ἀπατάται ἀπὸ τὰς συνήθεις πρὸς ἀφαιρέσιν τῶν ἐλευθεριῶν πανουργίας· ἢ ἐν τινι στιγμῇ ἀποθαρρύνσεως καὶ πανικοῦ φόβου, ἢ ἐνθουσιασμοῦ ὑπέρτινος ἐξόχου ἀνδρὸς, καταθέτει τὰς ἐλευθερίας του, ἢ παραχωρεῖ τοσαύτην ἐξουσίαν, ὅση ἀρκεῖ πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν. Ὁ τοιοῦτος λαὸς εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀνίκανος πρὸς διατήρησιν διαρκοῦς ἐλευθερίας. Ὡσαύτως ἀπαίδευτός τις καὶ σκληροθήης λαὸς, καὶ ἂν ἀρέσκηται ὀπωσοῦν εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἐνδέχεται νὰ στερῆται τῶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ πολιτισμοῦ ιδιοτήτων· ὡς, ὅταν ἔχη τοσοῦτον βίαια πάθη καὶ τοσοῦτον τυραννικὴν προσωπικὴν ἀλαζονείαν, ὥστε δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὰς ἰδιωτικὰς ἀλληλομαχίας καὶ ἐκδικήσεις παραδίδων εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς δικαιοσύνης τὴν θεραπείαν τῶν ἰδιωτικῶν προσβολῶν. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἢ νόμιμος κυβέρνησις δὲν

δύναται νὰ κατασταθῇ ὠφέλιμος εἰμὴ δεσποτικῶς μᾶλλον ἐνεργοῦσα, μηδένα ἔλεγχον τῶν πράξεων αὐτῆς ἀνεχομένη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, καὶ τὴν μείζονα αὐστηρότητα τῶν νόμων ἐπιβάλλουσα κατὰ τῆς παρανομίας. Ὁ δὲ ἀρνούμενος νὰ συνδράμῃ μετὰ τοῦ νόμου καὶ μετὰ τῆς ἐξουσίας εἰς τιμωρίαν τῶν κακούργων λαὸς, μόλις δύναται νὰ ἔχῃ περιορισμένην τινὰ ἐλευθερίαν. Ὅπου ἀποκρύπτουσιν ἀντὶ νὰ συλλάβωσι τὸν κακούργον, ἢ ἐπιτοκοῦσι μᾶλλον, ὡς οἱ Ἴνδοι, ἀντὶ νὰ μαρτυρήσωσι τὴν ἀλήθειαν, φοβούμενοι τὰς ἐκδικήσεις τῶν κακούργων ἢ ἀποφεύγουσι νὰ δώσωσι χεῖρα βοηθείας εἰς τὸν ὑπ' ὄψιν αὐτῶν κακοποιούμενον, θεωροῦντες μᾶλλον ἀσφαλὲς καὶ ἀκίνδυνον νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ ταιούτων συνδρομᾶς, τὰς ὁποίας νομίζουσιν ἴδια μόνης τῆς ἀστυνομίας ἔργα· ὅπου ἢ ἐκτέλεις τῆς ποινῆς διεγείρει πλείονα συμπάθειαν, παρ' ὅσην διεγείρει ἢ δολοφονία κοινήν ἀγανάκτησιν· ἐκεῖ τῷ ὄντι ἡ ποινικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ἦναι μᾶλλον ἔντονος καὶ ἰσχυρὰ, διότι ἀποτελεῖ τὸ μόνον ἐχέγγυον τοῦ πολιτισμοῦ. Τοιαῦτα ἀντικείμενα εἰς τὰ εἶδη τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν ἦθη, κατάγονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν προηγηθειῶν κυβερνήσεων, ὑφ' ἃς ὁ λαὸς εἶδεν, ὅτι οἱ νόμοι δὲν ἐγίνοντο πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀρχόντες καὶ δικασταὶ ἦσαν οἱ δόλιοι καὶ ὑπὲρ τοὺς φανεροὺς, ἐπιβλαβέστεροι ἐχθροὶ του. Ὁ λαὸς δύναται διὰ ταῦτα νὰ ἀφῆθῃ ἀπὸ πάσης κατακρίσεως· δύναται ὑπὸ καλὴν κυβέρνησιν νὰ ἀπαλλαγθῇ ἀπὸ τὴν κακῶς ἔχουσιν ἠθικὴν κατάστασιν αὐτοῦ· ἀλλὰ διαρκούσης αὐτῆς, ἀδύνατον νὰ κυβερνηθῇ διὰ τῆς ἀρκούσης πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν φιλονόμων καὶ πειθα-

χούντων λαῶν, ἔλαφρᾶς διοικητικῆς δυνάμεως. Ἄνω-
 φελεῖς τῷ ὄντι, ἢ μᾶλλον χρήσιμοι πρὸς τυραννίαν
 καὶ ἀπάτην καθίστανται οἱ συνταγματικοὶ θεσμοί, ὅπου
 οἱ ἐκλογεῖς μὴ ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν διατήρησιν
 αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ἐκλέξωσι κατὰ σπουδαίαν σκέψιν τὸν
 ἱκανώτερον διὰ τὴν βουλευτικὴν ὑπηρεσίαν, πωλοῦσι
 τὴν ψῆφόν των, ἢ δίδουσιν αὐτὴν κατὰ τὴν ἀρέσκειαν
 ἐκείνου, τὸν ὅποιον, κινούμενοι ἔκ τινος ἰδέας συμφέ-
 ροντος θέλουσι νὰ εὐχαριστήσωσι. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰ-
 ρημένων ἠθικῶν προσκομμάτων ὑπάρχουσι καὶ φυσικαί
 τινες δυσκολαίαι ἐφαρμογῆς τινῶν πολιτευμάτων. Οὕτω
 παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ δημοκρατία δὲν ἐξετείνετο ἐκτὸς
 τῶν ὄριων μιᾶς πόλεως, διότι οἱ τρόποι τῆς διαδόσεως
 τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς μορφώσεως τῆς κοινῆς γνώμης δὲν
 ἐξέτεινον τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ὑπὲρ τὰ ὅρια τῶν ἐν τῇ
 αὐτῇ ἀγορᾷ καὶ ἐκκλησίᾳ βουλευομένων. Διὰ τοῦ νεω-
 τέρου συστήματος τῶν ἐκλεκτῶν ἀντιπροσώπων ἐξέ-
 λιπεν ἐν μέρει τὸ τοιοῦτον πρόσκομμα, καὶ ἔτι μᾶλλον
 ἐξέλιπε διὰ τοῦ τύπου καὶ τῶν πολιτικῶν κατ' ἐξοχὴν
 ἐφημερίδων, αἵτινες ἀναπληροῦσι κατὰ πολὺ, ἂν μὴ
 καθ' ὀλοκληρίαν, τὴν πνύκα τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὴν ἀγο-
 ρὰν τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Κατὰ τινὰς δὲ ἐποχὰς τῆς
 ἠθικῆς ἀτελείας τῶν κοινωνιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ
 καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐπὶ εὐρυχώρου ἐκτάσεως, ἂν
 δὲν κατεμερίζετο εἰς μικρὰς ἡγεμονείας, συνδεομένας
 διὰ τοῦ ἀσθενοῦς δεσμοῦ τοῦ φεουδαλισμοῦ. Ἡ διορ-
 γάνωσις τῆς ἐξουσίας ἦτο τοσοῦτον ἀτελής κατ' ἐκεί-
 νους τοὺς χρόνους, ὥστε ὁ διοικῶν δὲν εἶχεν ἐκτὸς
 τῆς ἐκουσίας πίστεως τοῦ στρατοῦ οὐδεμίαν ἄλλην
 ἀσφάλειαν τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ, διότι δὲν ἔδύνατο νὰ

συλλέξει διά φόρων τὰ ἀναγκαῖα χρήματα πρὸς διατήρησιν πολυαρίθμου στρατοῦ, ἱκανοῦ νὰ φέρῃ τὴν πειθαρχίαν ἐπὶ ἐκτεταμένης χώρας. Τοιαῦται ὅμως περιστάσεις δύνανται νὰ καταστήσωσιν ἀτελεῖς τὰς διοικητικὰς ὑπηρεσίας, δὲν καθιστῶσιν ὅμως ἀνεφάρμοστον ἓν καλὸν εἶδος κυβερνήσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τοὺς τρεῖς θεμελίους ὅρους καθ' οὓς ἕκαστον εἶδος πολιτείας δύναται νὰ συστηθῇ ἐπιτυχῶς πρὸς διοίκησιν τοῦ λαοῦ. Ἐὰν ἡ πολιτικὴ θεωρία τὴν ὁποῖαν, ὡς προείπομεν, δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν φυσικὴν, ἢ ἐφεκτικὴν, περιορισθῇ ἰσχυριζομένη μόνον, ὅτι οὐδεμία πολιτεία δύναται νὰ ὑπάρξῃ στερεῶς ἂν δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν δύο πρώτων ὄρων καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τοῦ τρίτου, ἡ θεωρία αὕτη ἀποβαίνει ἀναμφισβήτητος. Ἀλλὰ τὰ ἐπὶ πλεόν λεγόμενα εἶναι ἀνυπόστατα. Ὅσα, ἤγουν, λέγονται περὶ ἀνάγκης τῆς ἱστορικῆς βάσεως τῶν πολιτευμάτων, καὶ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν μετὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ μετὰ τῶν συνηθειῶν τοῦ λαοῦ, ἢ ἀνάγονται εἰς τινὰ τῶν εἰρημένων ὄρων, ἢ οὐδεμίαν ἔχουσι πραγματικὴν βάσιν. Τοιαῦτα κοινωνικὰ συμβεβηκότα διευκολύνουσι τῷ ὄντι τὴν ἐκτέλεσιν ἑνὸς ἢ πλειόνων τῶν εἰρημένων τριῶν ὄρων, δὲν ἀποτελοῦσιν ὅμως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὅρους ἐφαρμογῆς τῆς πολιτείας. Διότι, ναὶ μὲν ὁ λαὸς δέχεται εὐκολώτερον, καὶ ἐκτελεῖ ἅμα εἰσαχθὲν τὸ πολίτευμα δι' ὃ ὑπάρχει προπαρασκευασμένος ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ὑπὸ τῶν ἄρρεσκευαίων αὐτοῦ, καὶ ὑπὸ τῶν συνηθειῶν του, (καὶ ὃ τὰ βοηθήματα ταῦτα παραβλέπων νομοθέτης προφανῶς σφάλλει) ἀλλ' ὁμολογητέον πρὸς τούτοις, ὅτι μανθάνουσιν οἱ λαοὶ νὰ ἐκτελῶσι καὶ

τὰ νέα δι' αὐτοὺς πράγματα. Καὶ καθὼς ἡ προπαρασκευὴ τῶν ἰδεῶν φέρει τὴν εὐκολίαν τῆς ἐφαρμογῆς, οὕτως ἡ ἐπίμονος ὑποστήριξις τῶν πρωτοφανῶν καὶ ξένων ἰδεῶν καθίστησιν αὐτὰς οἰκείας εἰς τοὺς λαοὺς. Ἐχομεν τῷ ὄντι πλεῖστα παραδείγματα λαῶν ζωηρῶς φερομένων εἰς τοὺς νεωτερισμούς· ὁ δὲ βαθμὸς τῆς πρὸς αὐτοὺς τάσεως, μὴ ὧν ὁ αὐτὸς εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ καθ' ὅλας τὰς καταστάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν παρὰ παντὸς νομοθέτου.

Δὲν ἔχομεν ὅμως γενικόν τινα καὶ ἀλάνθαστον κανόνα πρὸς διάκρισιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱκανότητος τοῦ λαοῦ πρὸς τι πολίτευμα. Ἐπὶ τοιούτου ζητήματος πρέπει νὰ λαμβάνονται πρὸ πάντων ὑπ' ὄψιν ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ πρακτικὴ κρίσις καὶ ἡ νοημοσύνη τοῦ λαοῦ. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ παραβλέψωμεν, ὅτι καὶ ὁ ἀνέτοιμος πρὸς τι πολίτευμα λαὸς δύναται νὰ παρασκευασθῇ πρὸς τοῦτο, ἀφ' οὗ διὰ καταλλήλων τρόπων πεισθῇ περὶ τῶν ὠφελειῶν αὐτοῦ, καὶ ἀφ' οὗ καταρτισθῇ τὸ κοινὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πνεῦμα. Οἱ ἐπιτυγχάνοντες μάλιστα νὰ καταρτίσωσι τὸ τοιοῦτον πνεῦμα, πράττουσιν ὅτι μέγιστον καὶ πρώτιστον ἀπαιτεῖ ἡ ἐγκατάστασις τοῦ πολιτεύματος. Τοῦτο ἔπραξαν οἱ πατριῶται τῆς Ἰταλίας πείσαντες τοὺς λαοὺς νὰ ζητήσωσι τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν.

Ἐξ ὧν εἵπομεν καταφαίνεται ὅτι τὰ εἶδη τῶν πολιτειῶν εἶναι ἐκλεκτέα κατὰ τοὺς εἰρημένους τρεῖς ἀναγκαίους πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ὅρους. Ἡ θεωρητικὴ λοιπὸν ἔρευνα περὶ τοῦ κρείττονος εἴδους τῆς πολιτείας δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς φαντασιοκοπία,

διότι ἀληθῶς εἶναι ἡ ὑψίστου βαθμοῦ πρακτικὴ ἀσχολία τῆς ἐπιστημονικῆς διανοίας, καθὼς ἡ εἰσαγωγή τῶν ἀγαθωτέρων νόμων ἐν τινι κοινωνίᾳ, ὅπως οὖν ἰκανῆ δι' αὐτοὺς κατὰ τοὺς εἰρημένους τρεῖς ὅρους, εἶναι τὸ μᾶλλον λογικὸν πρᾶγμα πρὸς ὃ δύναται νὰ ἀποβλέψῃ ἡ πρακτικὴ δεξιότης. Ὅσα δὲ ἂν εἴπωσιν ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἐπὶ τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων δὲν ἐξαρκοῦσιν αἱ ἰδέαι καὶ ἡ θέλησις τῶν ἀνθρώπων, ἐφαρμόζονται ἐξίσου εἰς ὅλα δι' ἃ ἡ θέλησις καὶ αἱ ἰδέαι ἐνεργοῦσι. Ἡ θέλησις περιορίζεται στενῶς ὡς πρὸς πάντα τὰ πράγματα, μὴ δυναμένη νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλως εἰμὴ διὰ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὥστε διὰ πᾶν ἀντικείμενον τῆς θελήσεως πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν αἱ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἰκαναὶ φυσικαὶ δυνάμεις, ἐνεργοῦσαι πάντοτε κατὰ τοὺς περὶ αὐτῶν νόμους τῆς φύσεως. Δὲν δυνάμεθα νὰ φέρωμεν παρὰ φύσιν τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι οἱ ὑδρόμυλοι φύονται ἀφ' ἑαυτῶν καὶ δὲν γίνονται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Καθὼς δὲ εἰς τὴν μηχανικὴν, οὕτω καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν, ἡ δύναμις τῆς κινήσεως τῆς μηχανῆς ἔρχεται ἐξωθεν αὐτῆς, ὥστε ἂν δὲν ὑπάρχῃ ἡ τοιαύτη δύναμις, ἢ ἂν δὲν ἐξαρκῇ πρὸς ὑπέρβασιν τῶν προσκομιμάτων τῆς ἐνεργείας τῆς μηχανῆς, ὁ μηχανισμὸς βεβαίως ἀποτυγχάνει. Ἄλλ' ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν ἀνάγεται ἐξαιρετικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάγεται καὶ αὕτη εἰς περιορισμούς καὶ εἰς ὅρους ἐνεργείας, ὡς αἱ ἄλλαι τέχναι.

Καὶ εἰς ταῦτα ὅμως ἀντιπαρατηροῦσι τινὲς ὅτι «αἱ δυνάμεις ἀφ' ὧν ἐξήρτηνται τὰ μεῖζονα πολιτικὰ» πράγματα δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν φι-

φιλοσόφων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἡ πολιτεία καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διανομὴν τῆς ἐξουσίας, προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, διότι ἡ κλισηυροτέρη κοινωνική δύναμις καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, καὶ πᾶσα μεταβολὴ τῆς πολιτείας δὲν δύναται νὰ κατασταθῇ διαρκὴς, ἀν δὲν προηγηθῇ ἢ ἀν δὲν συνέλθῃ νέα τις διανομὴ τῆς ἐξουσίας. Ἰδοῦ, λέγουσι οἱ λοιπὸν, ὅτι οἱ λαοὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκλέξωσι τὰ εἶδη τῆς πολιτείας αὐτῶν. Δύνανται μὲν νὰ σχηματίσωσι κατὰ τὴν ἀρέσκειαν αὐτῶν τὸν πρακτικὸν ὄργανισμὸν καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς διοικήσεως, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ συνόλου, ὡς πρὸς τὴν ἔδραν τῆς ἀνωτάτης ἐξουσίας, ὑπερισχύουσι πάντοτε αἱ κοινωνικαὶ περιστάσεις».

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεται πάντῃ ἀνυπόστατος. Ἐξετάζοντες ὁμως αὐτὴν ἀναλυτικώτερον καὶ εὐκρινέστερον δυνάμεθα νὰ ἀνακαλύψωμεν, τί τὸ ἐν αὐτῇ ἀληθὲς καὶ χρήσιμον. Καὶ πρὸ πάντων, ἃς ἐξετάσωμεν ὁποῖα εἶναι ἡ δύναμις ἣτις ὑπερέχουσα ἐν τῇ κοινωνίᾳ δύναται νὰ ἀναβιθασθῇ εἰς κυβέρνησιν. Καὶ ἀν μὲν παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι ἡ φυσικὴ σωματικὴ δύναμις, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ μόνη δυναμένη νὰ ὑπάρξῃ πολιτεία εἶναι ἡ δημοκρατικὴ. Ἄν δὲ προσθέσωμεν εἰς τὴν φυσικὴν καὶ σωματικὴν καὶ τὴν τοῦ πλούτου καὶ τὴν τῶν γνώσεων δύναμιν, προσεγγίζομεν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀπέχομεν ἔτι πόρρω αὐτῆς, διότι οὐ μόνον ὁ κατ' ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν μείζων ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων συνεχῶς κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐλάσσονος ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ περιλαμβάνοντος τοῦ ἀριθμητικῶς μείζονος ἀριθμοῦ τοὺς πλείστους τῶν πλουσίων

καὶ πεπαιδευμένων, εἰς ἐλάσσων κατὰ ταῦτα ἀριθμὸς δύναται νὰ ὑποβάλλῃ αὐτόν. Αἱ κοινωνικαὶ δυνάμεις λαμβάνουσι τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτάς ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς διοργανώσεως, οἱ κατέχοντες τὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως λαμβάνουσι τὰ ὑπεράνω, ὥστε ἡ μᾶλλον ἀσθενὴς τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ τῶν ἄλλων, ἂν ἔχῃ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Δύναται δὲ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ πολὺν χρόνον, καὶ τοι ἴσταμένη ἐπὶ σαλευομένης βάσεως, καὶ ἐν ἀστάτῳ ἰσορροπία (unstable equilibrium).

Ἐτεροι δὲ ἰσχυρότεροι λόγοι ὑπάρχουσι κατὰ τῆς εἰρημένης περὶ κυβερνήσεων δοξασίας. Πᾶσα τῶ ὄντι κοινωνικὴ δύναμις, βαίνουσα πρὸς ἀνύψωσιν ἑαυτῆς εἰς κυβέρνησιν, δὲν εἶναι ἀκίνητος καὶ παθητικὴ, ἀλλ' ἐνεργητικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Εἶναι ἐνεργὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ δύναμις, ἢ μικρὸν μέρος τοῦ συνόλου τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ δυνάμεων. Ἀλλὰ κατὰ πολιτικὴν ἔποψιν, ἡ βούλησις ἀποτελεῖ μέγα μέρος πάσης ἐνεργοῦ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, ὥστε ἀδύνατος ἀποβαίνει ὁ περὶ τῶν στοιχείων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὑπολογισμὸς, ἄνευ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς βουλήσεως ἐνεργειῶν (α), τὸν ὁποῖον παραβλέπουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς εἰρημένης δοξασίας. Μηδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐπειδὴ οἱ κατέχοντες τὰς κοινωνικὰς δυνάμεις κατα-

(α) Ὁ κ. Ancillon εἰς τὸ περὶ τοῦ πνεύματος τῶν πολιτικῶν συνταγμάτων σύγγραμμά του παρατηρεῖ, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία σύγκειται, ἀπὸ τὴν φυσικὴν δύναμιν, ἀπὸ τὴν νοερὰν δύναμιν, καὶ ἀπὸ τὴν τῆς βουλήσεως δύναμιν. N.

λαμβάνουσιν ἀναγκαίως τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν, ματαια καθίσταται πᾶσα προσπάθεια πρὸς μόρφωσιν τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τινος εἵδους πολιτεύματος. Βεβαίως ἡ γνώμη αὕτη ἀποτελεῖ μίαν τῶν δραστηριωτέρων κοινωνικῶν δυνάμεων, καὶ οἱ πείσαντες τὸν λαὸν ὅτι τοῦτο τὸ πολίτευμα, καὶ οὗτοι οἱ νόμοι εἶναι προτιμητέοι δι' αὐτὸν, ἐξετέλεσαν τὸ μέγιστον ἔργον δι' οὗ αἱ δυνάμεις τῆς κοινωνίας δύνανται νὰ κλίνωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ νόμου καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ εἵδους τοῦ πολιτεύματος. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι τὰ δόγματα τοῦ λιθοβοληθέντος ἐν Ἱερουσαλὴμ πρώτου μάρτυρος ἀπεκατεστάθησαν ἢ ὑπερτέρα τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Ὁ δὲ μοναχὸς τῆς Βυρτεμβέργης διὰ τῆς ἰσχύος τῆς δογματικῆς πίστεώς του ὑπερίσχυσε ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ὑόρμης ἀπέναντι τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου πέμπτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἡγεμόνων.

Ἄν δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα, ἀποδιδόμενα εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν ἐνέργειαν τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν, ἐκληφθῶσιν ὡς ἐξαιρετικὰ φαινόμενα, ἅς ἐπιστρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὅστις ἐξαιρετικῶς ἐπιδεικνύει τὴν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων ἰσχὺν τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς βουλήσεως. Ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οἱ αὐτοκράτορες, οἱ βασιλεῖς, καὶ αὐτοὶ οἱ πάπαι, γίνονται φιλελεύθεροι καὶ μεταρρυθμιστικοί. Ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἔζων, ὁ μέγας Φρεδερίκος β', ἡ Αἰκατερίνη β', ὁ Ἰωσήφ β', (α) ὁ Πέτρος Λεοπόλδος, ὁ Βενέδικτος αδ', ὁ

(α) Παρατηρήθη ὅτι μετὰ τῶν μεγάλων καὶ τολμηρῶν ἰδεῶν, πολλὰς τῶν ὁποίων ἐπραγματοποίησεν ἐν τῇ Αὐστρίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ β', συνέλαβε καὶ τὴν ἰδέαν, συμφωνῶν μετὰ τῆς αὐτοκρατείας τῶν Ῥωσιῶν Αἰκατερίνης β', νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ ἐπὶ

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.	Ἐν καὶ ἐπὶ πόσον ἐκλεκτέα τὰ εἶδη τῶν πολιτειῶν	Σελ. 3
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.	Κρίσις, περὶ καλοῦ εἶδους πολιτείας	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.	Ὅτι ἀρίστη, ἢ ἀντιπροσωπικὴ πολιτεία	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.	Ποῖα τὰ ἐναντιούμενα εἰς τὴν ἀντιπροσωπικὴν πολιτείαν	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.	Καθήκοντα τῶν ἀντιπροσωπικῶν Βουλῶν	100
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.	Αἷτια φθορᾶς καὶ κίνδυνοι τῆς ἀντιπροσωπικῆς πολιτείας	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.	Περὶ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς δημοκρατίας· παράστασις ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ ὄλου, ἢ τῆς πλειονότητος μόνης	153
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.	Περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ψηφοφορεῖν	192
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.	Πρέπει νὰ ᾔηται δύο βαθμοὶ ἐκλογῆς;	229
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.	Περὶ ψηφοφορίας	238
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.	Περὶ βουλευτικῶν περιόδων	267
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.	Ὅποῖαι παρὰ τῶν βουλευτῶν ζητητέαι ἀσφάλεια	272
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.	Περὶ δύο Βουλῶν	291
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄.	Περὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐν ἀντιπροσωπικῇ πολιτείᾳ	307
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.	Περὶ τοπικῶν ἀντιπροσωπικῶν σωμάτων	334
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ΄.	Περὶ σχέσεως τῆς ὁμοεθνίας μετὰ τῆς ἀντιπροσωπικῆς πολιτείας	359
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.	Περὶ ὁμοσπόνδων ἀντιπροσωπικῶν πολιτειῶν	370

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'. Περὶ τῆς κυβερνήσεως τῶν ἀπὸ ἐλευ-
θέρου Κράτους ἐξαρτωμένων τόπων. 385

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ.	Στίχ.	Ἄναγν.
31	10	ἡ ἐνὶ . . . . . ἡ ἐν ἐνὶ
31	11	ἡ ἐνὶ . . . . . ἡ ἐν ἐνὶ
34	1	πρόοδος ἐν . . . . . πρόοδος δὲν
95	19	ἀξελεγκτικὸν . . . . . ἐξελεγκτικὸν
98	18	ἀηδιάζουν . . . . . ἀποτροπιάζονται
104	13	ἀνατιθεμένων . . . . . ἀνατιθεμένων
110	3	εὐσυνειδότης . . . . . εὐσυνειδήτης
128	13	ἐπιφυλαττόμεθα . . . . . ἐπιφυλάττομεν
132	17	εἰς αὐταῖς . . . . . ἐν αὐταῖς
164	4	τῶν τριῶν . . . . . ἐκ τῶν τριῶν
254	13	εἷς τινὰς περιβάσει, εἷς τινὰς περιστάσεις
257	10	περιωρισμένας . . . . . περιωρισμένας
273	29	γνώμῃ . . . . . γνώμῃ
293	18	μερῶν αὐτῆς . . . . . μερῶν αὐτοῦ
299	8	ἐν τῷ προηγηθέντι . . . . . ἐν τινι προηγηθέντι
300	25	ἀρχιδικαττής . . . . . ἀρχιδικαστής
350	7-8	κράτους . . . . . κράτους
376	5	ὄμοσπονδίας . . . . . ὄμοσπονδίας
378	7	καὶ τῶν μὴ οἰκείων κατὰ τῶν μὴ οἰκείων
379	29	ὄμοσπονδον . . . . . ὄμοσπονδοι
389	22	δικαιώματα . . . . . δικαιώματα

Εὐδιάκριτα εἶναι ὀλίγα τινὰ κατὰ τὰς μέσας στιγμὰς καὶ ὀλίγα τινὰ ἀνορθογραφικὰ λάθη.

